

kistájáról, illetve annak teljes szövegfolklor hagyományáról kapunk átfogó és komplex képet. S ezen túlmenően, olyan eddig ismeretlen vagy katalogizálatlan folklor-reliktumok között is csemegézhetünk, melyek azt bizonyítják: Magyar Zoltánnal érdemes volt ismét útra kelnie, hogy a dolgozószoiba csöndjében megérlelt szavak segítségével a tudomány és a hétköznapi embernek nyelvén egyaránt szólva betekintést nyújtson egy sajátos hangulatú s eltűnőben lévő mikrovilágba.

Vargha Katalin – T. Litovkina Anna – Barta Zsuzsanna (szerk.): Sokszínű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 2013. 291 p.

Tamás Ildikó

A számos diszciplína kutatóit összehívó „Humorkonferencia”-sorozat immár hét éves múlttal rendelkezik. A konferenciákon elhangzott előadások önálló kötetekben jelentek meg. A most ismertetésre kerülő kötet a 2012-ben, Budapesten megrendezett III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadójának írásait tartalmazza, és a Tinta Könyvkiadó *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* című sorozatának 151. darabjaként jelent meg. Az *Előszót* öt tematikus egység követi: *Humor a médiában*, *Humor az irodalomban és a filozófiában*, *Humor és sztereotípiák*, *Humor és pszichológia* és *Humor és nyelvészet*. A kötetet a konferencia programja és absztraktjai és szerzők és szerkesztők bemutatkozása zárja. Kiemelendő, hogy a szerzők közül többen – Andor József, T. Litovkina Anna, Nemesi László Attila és Vargha Katalin – mint a téma nemzetközileg elismert kutatói, a 2014-ben megjelent kétkötetes *Encyclopedia of Humor Studies* (Salvatore Attardo (ed.): *Encyclopedia of Humor Studies*. 2014.) társszerzői is egyben.

Az első tematikus egység írásai a média különféle terepein vizsgálják a humor működési mechanizmusait. Veszelszki Ágnes az internetes mémeket veszi górcső alá, és megállapítja, hogy jellemző rájuk a szóbeliség megannyi vonása, például „a pletykahatás, az aktualitás, az azonnali reakció a történésekre” (13.). Esettanulmányainak egyik fontos következtetése, hogy a mém fő célja ugyan a humor és a szórakoztatás, multivokális jellege és közösségformáló szerepe miatt is érdekes kutatási téma. Balázs Géza hálózattudományi keretben vizsgálja a humort, és megállapítja, hogy elsősorban a vicc tematikája, üzenete és szereplői alakítják és rendezik a humorhálózatokat, az „új infotechnológiák” pedig a gyors terjedés mellett új formák kialakulását is indukálják (34.). Nemesi Attila László Hofi Géza szilveszteri kabaréinak humoros eszközeit elemzi. Felhívja a figyelmet az implikaturáknak és a közös diszkurzustérnek a humor működési mechanizmusában betöltött jelentőségére. Schirm Anita a humornak az oktatásban történő felhasználási lehetőségeit boncolgatja, és felhívja a figyelmet „a normától való eltérés” humorkeltő funkciójára (53.).

A második tematikus egység irodalmi és filozófiai kontextusban látta a humort. Horváth Katalin Mikes Kelemen humoros nyelvi alakzatait vizsgálja. Véleménye szerint a humor feszültségkeltő hatása a szemantikai disszonancia és az alkalmi inkongruencia révén működik (64.). Németh Luca Anna a Rejtő Jenő-i humor bemutatására vállalkozik nyelvtörténeti aspektusból, kiemelve a névátvitel, a konkrét és absztrakt jelentések között megnyilvánuló disszonancia, a homofónia, paronímia, népetimológia és az „írott beszélt nyelviség” szerepét (78.). Sliz Mariann tanulmánya a névadás paródiában betöltött szerepét mutatja be jelentéstani, hangtani és alaktani szempontok szerint, kiemelve az intertextualitás és a szófaji ambiguitás kihasználásának jelentőségét. Tánczos Péter írása a filozófia és a humor „kapcsolatát” tárgyalja. A humort integráló gondolkodás, – a szerző szavait kölcsönözve – a „derűs filozofálás” mindig egyfajta kritika a metafizikával szemben.

A harmadik részben a humor a sztereotípiá, az identitás és etnicitás fogalmakkal fonódik össze. Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina a svájciakra vonatkozó sztereotíp szüzséket vizsgálva kimutatja, hogy a „nem beszélhetünk a nemzeti sztereotípiák és az etnikai viccek között egy az egyben megfeleltethetőségéről” (108.). Papp Richárd egy budapesti zsinagógai közösségében végzett terepmunkájáról számol be. Bemutatja, hogy a szakrális és a reális közötti feszültség hogyan oldható a viccekben megtestesülő kommunikáció révén, illetve mindez hogyan erősíti az identitást. Tamás Ágnes 19. századi élclapok humoros műfajait, figuráit és eszközeit mutatja be, és helyezi el folklórtörténeti keretben, valamint a nemzetiségi mozgalmak kontextusában. Farkas Tamás a nevekben rejlő humorpotenciált veszi górcső alá, szoros összefüggésben az etnosztereotípiával. Tipológiájában formai és szemantikai tényezőket hasznosít, és kiemeli az állandó mozgásban lévő konnotációs tartalmak jelentőségét. Hidasi Judit a humorkommunikáció gender aspektusaival, társadalmi megítélésének kérdéskörével foglalkozik. Tanulmányában rávilágít a humor és az improvizációra való képesség szoros összefüggésére.

A negyedik átfogó részben a humor a pszichológia elméleti és módszertani keretében mutatja újabb „arcát”. Đurka Róbert a mentális egészség és a humorérzék összefüggéseit vizsgálja. Boda-Ujlaky Judit, Horváth Andrea, Záhorszki Ilona és Séra László közös tanulmányának témái: az agresszió, a humor és a gelotofóbia. Pethő Mária az agresszív humort mint kommunikációs stratégiát értelmezi, a férfi és női viselkedésminták elemzésével egy valóságshow tanulságai alapján. Séra László és Boda-Ujlaky Judit a „vaskos humor” és a testalkat sztereotipikus összefüggésének jár utána kérdőíves adatgyűjtés alapján.

Az ötödik, egyben utolsó tematikus egység a humorral kapcsolatos nyelvészeti kutatásokat fogja össze. Schnell Zsuzsanna tanulmányának középpontjában a gyermekhumor áll. Felhívja a figyelmet arra, hogy a humorkutatás homlokterében mindig az írott, ill. szóban hagyományozódó „előre gyártott” viccek álltak, míg a spontán szerveződő humor résztvevő megfigyeléssel történő kutatására kevés példával rendelkezünk. Vizsgálata kognitív szemantikai megközelítésű, a humor kialakulásának mentális feltételeit térképezi fel (195.). Vargha Katalin a találósok humoros aspektusainak vizsgálatára vállalkozik szemantikai keretben, és John M. Dienthart a nyelvi rejtvényekre formai alapon kidolgozott tipológiáját ellenőrzi a magyar anyagon. Andor József tanulmányában a humorral kapcsolatos melléknevek jelentéstartományát, főnévi kollokációik lehetőségeit korpuszvizsgálatnak és anyanyelvi intuíción alapuló vizsgálatnak veti alá. T. Litovkina Anna, Vargha Katalin, Barta Péter és Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina magyar, angol, német, francia és orosz közmondásferdítéseket állítanak párhuzamba a nyelvi humor jellemző kifejezési típusai szerint. Tipológiájukban fonológiai, morfológiai, lexikai és szemantikai jegyek egyaránt szerepelnek. Bőséges példaanyaggal illusztrálják a kategorizálás nehézségeit, illetve az antiproverbiумokat a folklór egyéb területeihez is fűző jellegzetességeket.

A számos tudományterületről érkezett tanulmányok szövegének gondozásában a jól áttekinthető szerkezetre, a legapróbb formai részletek egységességére és az illusztrációk jó minőségű kivitelezésére egyaránt ügyeltek. A szerkesztők: Vargha Katalin – T. Litovkina Anna – Barta Zsuzsanna (sorozatszerkesztő: Kiss Gábor). A különböző diszciplínák találkozásakor mindig előkerül egy-egy kulcsfontosságú szakszó használati körének, érvényességének problémája. Jó példa erre a nyelvészek és néprajzkutatók által különböző jelenségekre használt népetimológia terminus. A humor tematikájára épülő konferenciasorozat (ahogyan a kötetek címe is jelzi) sokféle *dimenziót*, *arcot* és *színt* sorakoztatott fel, amelyekben vannak visszatérő témák és elhanyagoltabb, kiaknázásra váró területek. A kérdőíves, korpuszvizsgálati és filológiai módszer túlsúlya mellett a kulturális antropológus „résztvevő megfigyelése” egyelőre alig jelenik meg a humorkutatásban. Ahogy a kötet egyik szerzője, Schnell

Zsuzsanna is utal rá a humor keletkezését, működési mechanizmusát célzó kutatások is elsősorban az előre gyártott viccekre irányultak, „s kevés kutatás vizsgálta a mindennapi társalgásban spontán előforduló humor kognitív hátterét, kibontakozásának fejlődési és mentális feltételeit.” (195.) Mindez azt is jelenti, hogy a humorkutatás három konferencia után is bőségesen vet fel további, megoldásra váró kérdéseket, és jelöl ki feladatokat a különböző tudományágak képviselői számára.

Lukács László: Sárfőtől Mezőföldig. Táj- és népkutatás Fejér megyében. Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum. 2009. 440 p.; **Lukács László: Néprajzi látásmód az ezredfordulón.** Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum. 2011. 234 p.; **Lukács László: Tárgyak, életformák, népszokások. Tematikus néprajzi tanulmányok.** Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum. 2012. 450 p.

Lajos Veronika

Egy tudományos könyvtrilógiát kézbe vevő olvasóban felmerülhet a kérdés, hogy, a szerző személye és a tudományterület mellett, vajon mi köti össze a több mint ezer oldalt kitevő hosszabb-rövidebb írásokat? Jelen esetben arról van szó, hogy a kötetekbe válogatott tanulmányok és cikkek szemléletesen rajzolják meg a tudományos életpálya ívét: egyrészt annak kronológiáját, vagyis az egyetemista időszaktól az egyetemi tanári székfoglalón és az akadémiai doktori értekezésen keresztül napjainkig, másrészt az új témákra nyitott néprajzi szemléletmód alakulását, és ezzel összefüggésben a kutatások tematikai sokszínűségét, valamint a közművelődés iránti elkötelezettséget.

Lukács László a néprajzi könyvtrilógia első, 2009-ben megjelent *Sárfőtől Mezőföldig. Táj- és népkutatás Fejér megyében* című kötetével a következő évben elnyerte a szicíliai Pitrè Alapítvány díját. A könyv, ahogy azt a címe is megelőlegezi, táj- és népkutató szemléletű írásokat közöl a szerző korábbi és jelenlegi, illetve újragondolt kutatási anyagából. A táj- és népkutatás alatt a szerző a következőket érti: „a hazai tájak, népcsoportok, települések népi műveltségállományának” vizsgálata, a „kutatott táj, település népi műveltségállományának minél teljesebb” felmérése (2009: 5–6.).

A kötet háromnegyede ennek megfelelően Fehér megye különböző tájainak és településeinek néprajzát mutatja be – a maradék egynegyed a szerző egyéb néprajzi tájakon tett gyűjtőútjából nyújt ízelítőt –, törekedve egyfajta teljességre, avagy holizmusra. A „népi műveltségállomány minél teljesebb” felmérésének szemléltetéséhez vegyük példaként a *Vértes néprajza* című tanulmányt (Lukács 2009: 67–97)! Az írás először a Vértes hely- és hegynév keletkezéséről tudósít, amit a Vértes-hegységbe és annak peremére települt városok és községek történetének és lakosságuk mozgásának rövid bemutatása követ. Ezután a hagyományos életmódot és életstratégiákat ismerhetjük meg, a földművelés és állattartás mellett folytatott erdei munkát (szén- és mészegetés), házi faipart (például bognár és kerékgyártó), szőlőtermelést és a hozzá kapcsolódó munkákat, illetve népszokásokat, mint a szőlőcsöszként végzett szolgálatot, a szőlő, a szőlőhegyek és szőlőgazdák védőszentjéhez, Orbánhoz és Donáthoz kötődő hagyományos szokáscelemekenyeket, énekeket. A teljességre törekvés jegyében a falucsúfolókról is szó esik, valamint a táplálkozásról, a lakodalmi és húsvéti népszokásokról. Ugyanakkor a vallási néprajz sem került el a szerző figyelmét, ugyanúgy olvashatunk a búcsújáró helyekhez kapcsolódó egyházi hagyományról, ahogyan az ősi magyar hitvilághoz tartozó hiedelemalakokról, például a természetfeletti erővel rendelkező garabonciásról.

A trilógia következő kötete – *Néprajzi látásmód az ezredfordulón* (2011) – vállaltan a magyar néprajzi közművelődés ügyét hivatott szolgálni. A *Néprajzi gyűjtőúton* és az *Érdemes megnézni* című fejezet a néphagyományok összegyűjtésének szükségessége mellett azok közművelődési szerepét